

УДК 378.147.091.31-059.1

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ-ТОВАРОЗНАВЦІВ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «КОМУНІКАТИВНІ ПРОЦЕСИ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ»)

Овсієнко Л.М.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди,
Українська академія акмеології

У пропонованій статті робиться спроба схарактеризувати особливості організації самостійної роботи студентів-товарознавців із навчальної дисципліни «Комунікативні процеси у педагогічній діяльності». Автор доводить, що самостійна робота студента-товарознавця має бути спрямована на засвоєння змісту навчального матеріалу з кожної дисципліни, на розвиток таких рис особистості, як здібність організовувати й реалізовувати свою діяльність без стороннього керівництва й допомоги. Науково організована самостійна робота обумовлює активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів-товарознавців; навчає самостійно працювати з науково-технічною та методичною літературою, здобувати необхідні знання, набувати практичні вміння й навички для формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності. Її ефективність у процесі засвоєння дисципліни «Комунікативні процеси у педагогічній діяльності» значною мірою залежить від певних дидактичних умов, серед яких основне місце відводиться практичним, творчим завданням та завданням з елементами наукової роботи (довідь).
Ключові слова: самостійна робота, студенти-товарознавці, комунікативні процеси у педагогічній діяльності, навчальна дисципліна, навчальний процес, викладач, навчальний план.

Постановка проблеми. Перехід до кредитно-трансферної системи організації навчального процесу у ВНЗ передбачає інтеграцію різних форм навчання, які підпорядковуються загальній темі кожної дисципліни, що вивчається.

Однією з основних форм навчальної діяльності студентів-товарознавців, що спрямована на формування в них самостійності й низки ключових, предметних і загальнопредметних компетенцій є самостійна робота.

З огляду на це, вища школа має поступово здійснити переорієнтацію навчального процесу від традиційної передачі інформації до керівництва навчально-пізнавальною діяльністю студентів, формування в них навичок самостійної творчої роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організація самостійної роботи студентів є однією з найдавніших проблем педагогічної теорії

і практики. Її досліджували такі відомі класики, як: Ф.-А. Дістервег, Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, К. Ушинський та ін. До вивчення питання самостійної роботи студентів у педагогічному процесі вдавалися вчені, серед яких слід відзначити Г. Алова, В. Давидова, М. Данилова, Г. Кудрявцева, О. Матюшкіна, Н. Талізину, Г. Щукіну. Проблеми впливу самостійної роботи на формування висококваліфікованого фахівця вивчали А. Алексюк, С. Архангельський, Ю. Бабанський, В. Буряк, В. Загвязинський, В. Козаков, Н. Левітов, І. Лернер, М. Нікандров П. Підкасистий, Н. Сидорчук, С. Солдатенко та інші. З позиції психологічної науки її розглядали Б. Ананьєв, П. Блонський, Л. Виготський, І. Гальперін, Н. Менчинська, С. Рубінштейн. Однак, незважаючи на значні досягнення у вирішенні означеної проблеми, багато питань, пов'язаних із нею, потребують подальшого вивчення. Зокрема, до сьогодні педагогічна наука

це остаточно не визначилася з особливостями організації самостійної роботи студентів різних спеціальностей. Звідси виникає потреба в дослідженні цього аспекту проблеми.

Формулювання цілей статті. У нашій рецепції ми ставимо за мету визначити особливості організації самостійної роботи студентів-товарознавців на прикладі засвоєння навчальної дисципліни «Комунікативні процеси у педагогічній діяльності».

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Положення «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», самостійна робота студента є основним засобом засвоєння ним навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових занять.

На думку О. Рудницької, самостійна робота є найважливішою формою навчальної діяльності, що спрямована на виконання навчальних завдань, може здійснюватися з допомогою і без допомоги та присутності викладача, мати репродуктивний і творчий характер [5, с. 141].

М. Нікандров зазначає, що це діяльність студентів, яка відбувається без участі та безпосереднього керування викладача, хоча спрямовується і організовується ним [3]. П. Підкасистий робить висновок про те, що це специфічний педагогічний засіб організації та керування самостійною діяльністю студента в навчальному процесі [4].

Ми погоджуємося з думкою дослідників, які вважають, що самостійна робота є основою будь-якої освіти і таким способом навчальної діяльності, за якого студентам пропонуються завдання і рекомендації до їх виконання; робота виконується без будь-якої участі викладача, але під його керівництвом. Отже, цей процес вимагає від студента розумового зосередження і напруження.

Самостійну роботу розглядають у різних аспектах:

- як вид навчання у вищій школі;
- як організаційну форму навчання;
- як вид самостійної діяльності;
- як форму пізнавальної активності суб'єкта навчання [1, с. 88].

Означена робота спрямована на засвоєння змісту навчального матеріалу, на розвиток таких рис особистості, як здібність організовувати й реалізовувати свою діяльність без стороннього керівництва й допомоги.

Основою самостійної роботи є самостійне пізнання, у процесі якого студент виконує свої освітні завдання, що найбільш повно реалізують його особистісні потреби. Самостійність і творчість майбутніх фахівців формуються під час самостійної роботи.

О. Рудницька наголошує, що «самостійність – це діяльність особистості, що знаходить своє вираження у здатності визначати мету власної діяльності, планувати та реалізовувати її на основі набутих знань, умінь і навичок без сторонньої допомоги» [5, с. 143].

До основних функцій самостійної роботи студентів-товарознавців належить пізнавальна, самостійна, прогностична, коригуюча та виховна.

Самостійна робота майбутніх товарознавців із кожної дисципліни навчального плану повинна забезпечити:

- системність знань та засобів навчання;

- володіння розумовими процесами;
- мобільність і критичність мислення;
- володіння засобами обробки інформації;
- здібність до творчої праці тощо.

Зміст самостійної роботи з конкретної навчальної дисципліни визначається робочою навчальною програмою і методичними рекомендаціями викладача.

Діяльність викладача в процесі організації самостійної роботи студентів-товарознавців має включати такі напрями:

- розробка системи нових завдань із дисциплін різних рівнів складності;
- індивідуалізація навчальних завдань для виділення типологічних груп;
- зміна рівнів складності навчальних завдань для студентів різних типологічних груп для того, щоб ступінь самостійності в процесі їх виконання постійно зростає;

– створення позитивного емоційного фону занять;

– оптимальні поєднання фронтальної, групової та індивідуальної форм роботи з урахуванням специфічних відмінностей кожної типологічної групи;

– надання викладачем консультативної допомоги залежно від типологічних особливостей студентів і рівня складності навчального завдання;

– регулювання частоти і глибини контролю за продуктивністю виконання самостійної роботи, залежною від типологічних особливостей студентів [6].

Мистецтво викладача полягає в тому, щоб якомога частіше стимулювати прояви самостійності в студентів в усіх видах їхньої навчальної діяльності, навчити організовувати її [5, с. 141].

У процесі самостійної роботи над засвоєнням навчальних дисциплін у вищій школі важливу роль відіграють раціональні засоби, а саме: її види і методи організації, умови праці, розпорядок дня, техніка праці тощо.

Під час вивчення дисципліни «Комунікативні процеси у педагогічній діяльності» можна виокремити такі види самостійного учіння студента:

- слухання лекцій, виконання практичних і творчих завдань;
- написання доповідей, рефератів, курсових робіт;
- підготовка до модульного тестового контролю та іспитів;
- робота з науковою літературою та ін.

Кожен із зазначених видів потребує від студентів наполегливої самостійної праці й додаткової позааудиторної діяльності. Адже засвоєння теоретичного матеріалу з навчальної дисципліни відбувається під час аудиторних занять, а поглиблене його усвідомлення й формування необхідних умінь і навичок – у процесі самостійної діяльності.

Робочими навчальними планами ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» вивчення дисципліни «Комунікативні процеси у педагогічній діяльності» студентами напряму підготовки 6.010104 «Професійна освіта (Товарознавство)» передбачено у 8 семестрі (4 курсі). Означена дисципліна має 3 кредити (за ECTS), 3 змістові модулі, кожний із яких містить по 4 теми (на самостійну роботу відводиться 46 годин):

Змістовий модуль 1. *Педагогічна діяльність і комунікативний процес.*

Тема 1. *Педагогічна діяльність, її структура та основні ознаки* (самостійна робота – 4 год).

Тема 2. *Комунікативний процес та його характеристика* (самостійна робота – 6 год).

Тема 3. *Педагогічне спілкування як комунікативний процес* (самостійна робота – 6 год).

Тема 4. *Вербальні й невербальні засоби комунікації в педагогічній діяльності* (самостійна робота – 6 год).

Змістовий модуль 2. *Ефективна комунікація – основа сприятливого соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі.*

Тема 5. *Сприятливий соціально-психологічний клімат – основа ефективної комунікації в педагогічному колективі* (самостійна робота – 6 год).

Тема 6. *Педагогічні конфлікти, їх види і причини виникнення* (самостійна робота – 6 год).

Тема 7. *Розв'язання та усунення педагогічних конфліктів* (самостійна робота – 6 год).

Тема 8. *Комп'ютерні засоби професійно-педагогічної комунікації* (самостійна робота – 6 год).

Робочою навчальною програмою з дисципліни до кожної теми передбачено низку завдань для самостійного виконання. Як зазначає С. Літвінчук, такі завдання мають відповідати певним вимогам, а саме:

– завдання мають бути диференційовані, оскільки початковий рівень знань, умінь і навичок, теоретична готовність до виконання різних видів будь-яких робіт, а також досвід самостійної роботи у студентів різний;

– завдання мають урахувувати досягнутий рівень умінь і навичок творчого використання засвоєних знань у різних навчальних ситуаціях (внутрішньо- і міжпредметних, прикладних і професійних);

– у завданнях мають знайти відображення основні ідеї продуктивного вивчення дисципліни, включаючи частково-пошукові та дослідницькі.

За виконання означених вище вимог самостійна робота студентів виступатиме як засіб активізації навчання у вищій школі [2, с. 67-68].

Для ґрунтовного засвоєння навчальної дисципліни «Комунікативні процеси у педагогічній діяльності» студентами-товарознавцями та з метою формування в них стійких комунікативних умінь і навичок ми пропонуємо такі орієнтовні завдання для самостійної роботи:

Тема 1. Педагогічна діяльність, її структура та основні ознаки.

Завдання 1. Напишіть твір-роздум на одну із запропонованих тем:

- «Роль викладача в навчальному процесі»;
- «Комунікативні знання, уміння та навички викладача».

Завдання 2. Складіть модель процесу обміну інформацією в педагогічній діяльності.

Тема 2. Комунікативний процес та його характеристика.

Завдання 1. Змодельуйте гіпотетичну ситуацію свого працевлаштування. Розробіть і обґрунтуйте елементи власної презентації з погляду поставлених цілей.

Завдання 2. Доберіть конкретні приклади поведінки різних типів викладачів у процесі педагогічної взаємодії і зробіть їх аналіз.

Завдання 3. Дайте характеристику процесу педагогічного спілкування з погляду тих комунікативних умінь, що необхідні фахівцю-товарознавцю на кожному етапі цього спілкування.

Тема 3. Педагогічне спілкування як комунікативний процес.

Завдання 1. Складіть список своїх негативних і позитивних комунікативних якостей, тобто тих, які допомагають у спілкуванні, і тих, які є Вашим «слабким місцем».

Завдання 2. Проаналізуйте імідж та комунікативні якості одного з Ваших викладачів з погляду його складників, процесу формування і сприйняття оточуючими (студентами, педагогічним колективом та ін.).

Завдання 3. Наведіть приклади помилкового сприйняття інформації у процесі педагогічного спілкування, використовуючи конкретні ситуації з особистого досвіду чи художніх творів.

Тема 4. Вербальні й невербальні засоби комунікації в педагогічній діяльності.

Завдання 1. Випишіть із педагогічної літератури приклади використання викладачем вербальних засобів комунікації під час спілкування зі студентами (колегами, науковцями) (5-6 прикладів).

Завдання 2. Випишіть із педагогічної літератури приклади використання викладачем ВНЗ невербальних засобів комунікації під час спілкування зі студентами (батьками, колегами) (5-6 прикладів).

Завдання 3. Підготуйте вправи для тренування невербального самовираження педагога.

Тема 5. Сприятливий соціально-психологічний клімат – основа ефективної комунікації в педагогічному колективі.

Завдання 1. Використовуючи власний досвід, наведіть конкретні приклади впливу комунікативної компетентності педагога на результати діяльності чи на ефективність навчального процесу.

Завдання 2. Схарактеризуйте асертивність у педагогічному спілкуванні як альтернативу маніпулятивній поведінці: можливість, доцільність, реальне використання (Асертивність – здатність людини відстоювати свою позицію, не порушуючи моральних прав іншої людини; оптимально реагувати на критику та вміння рішуче говорити собі та іншим «ні», якщо цього вимагають обставини).

Завдання 3. Наведіть приклади взаємозв'язку й ефективності психологічних прийомів впливу в педагогічному спілкуванні.

Завдання 4. Визначте власну модальність, індивідуально-типологічні особливості та стиль спілкування. Проаналізуйте їх можливий вплив на формування майбутньої професійно-педагогічної комунікативності.

Тема 6. Педагогічні конфлікти, їх види і причини виникнення.

Завдання 1. Схарактеризуйте, як співвідносяться функціональні та дисфункціональні наслідки конфліктів.

Завдання 2. Які стратегії конфліктної взаємодії є негативними, а які – позитивно ефективними? Схарактеризуйте їх.

Завдання 3. Проаналізуйте на конкретних прикладах, як поведуть себе у конфліктних ситуаціях люди з різними психотипами. Сформулюйте власну стратегію поведінки у можливій взаємодії з ними.

Тема 7. Розв'язання та усунення педагогічних конфліктів.

Завдання 1. Запропонуйте для конфліктологічного аналізу: ситуацію інноваційного конфлікту; ситуацію конфлікту між викладачем і студентом у ВНЗ. Схарактеризуйте позицію в конфлікті кожного з його учасників.

Завдання 2. Уявіть, що до Вас по допомогу й пораду звернувся колега, що перебуває в ситуації гострого внутрішньоособистісного конфлікту. Чим Ви можете йому допомогти?

Завдання 3. Знайдіть у художній літературі твори, в яких містяться способи запобігання й профілактики конфліктів. Занотуйте відповідні фрагменти.

Завдання 4. Доберіть 2-3 фрагменти з прикладами конфліктних педагогічних ситуацій та їх вирішення із вітчизняних та зарубіжних художніх фільмів (відео фрагменти).

Тема 8. Комп'ютерні засоби професійно-педагогічної комунікації.

Завдання 1. Напишіть доповідь на одну із запропонованих тем:

– «Комунікаційні програми взаємодії в комп'ютерній мережі».

– «Форми взаємодії у процесі дистанційного навчання».

Завдання 2. Організуйте за допомогою комп'ютерних засобів комунікації професійно-педагогічне спілкування з одним або декількома викладачами Вашого ВНЗ (фотоматеріали, звіт).

Завдання 3. Розкрийте сутність електронної пошти як засобу професійно-педагогічної комунікації.

Завдання 4. Висвітліть етичні правила комунікації в глобальних інформаційних мережах.

Запропоновані завдання є орієнтовними. Кожен викладач розробляє їх відповідно до теми; кількості годин, передбачених навчальним планом і програмою; рівня знань, умінь і навичок студентів; форми виконання тощо.

За виконанням студентами самостійної роботи необхідно здійснювати систематичний контроль. Його методи можуть бути різноманітними, зокрема: поточне опитування, експрес-контроль, взаємоконтроль, самооцінка, тестовий контроль, колоквиум, рейтингова система контролю, написання тематичних рефератів тощо. Такий контроль сприяє поглибленому вивченню дисципліни і створює широкі можливості для активізації процесу навчання, подальшого вдосконалення організації роботи і методики навчання у вищій школі.

Самостійна робота студентів із навчальної дисципліни «Комунікативні процеси у педагогічній діяльності» оцінюється за наступними критеріями:

6 балів – завдання для самостійної роботи виконані в повному обсязі, лаконічно, змістовно, обґрунтовано, із наведеними прикладами і застосуванням методу аналізу та творчого підходу. Студент самостійно працює з науковою літературою; оцінює комунікативні явища, професійні ситуації; робить висновки; вміє формулювати й обґрунтовувати власну позицію; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід; креативно підходить до їх підготовки; має комунікативні вміння і навички; прагне до самовдосконалення і саморозвитку.

5 балів – завдання для самостійної роботи виконані в повному обсязі, лаконічно, змістовно, обґрунтовано, але з певними помилками щодо викладу матеріалу та без наведених прикладів до окремих фактів і явищ. Студент працює із запропонованою науковою літературою; робить висновки; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід і втілює їх у практику. Однак у процесі відтворення самостійно дібраного матеріалу простежується брак власних суджень, прояву креативності й ініціативності.

4 бали – завдання для самостійної роботи виконані в повному обсязі, але з порушенням логіки й послідовності викладу матеріалу та без ілюстрування його прикладами. У роботі допускаються стилістичні помилки, неточне вживання термінів, довільне витлумачення фактів. Студент працює із запропонованою науковою літературою, але аналізує її примітивно, без висвітлення власної позиції; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід, але втілює їх у практику допускаючи грубі помилки та уникаючи використання фахової термінології.

3 бали – завдання для самостійної роботи виконані не в повному обсязі, частково самостійно й за певним зразком. Студент володіє матеріалом на початковому рівні, викладає його хаотично й необґрунтовано, без дотримання мовних норм; має фрагментарні навички роботи з науковими джерелами й не вміє робити висновки; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід, але не втілює їх у практику; комунікативні вміння і навички мають низький рівень розвитку.

2 бали – виконано менше половини завдань для самостійної роботи. Матеріал фрагментарний, не систематизований, не ілюстрований прикладами, порушена структура викладу. Його основу складає необґрунтоване копіювання чужих думок, фраз і позицій. Студент не вміє працювати з науковими джерелами і робити власні висновки; не володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід; відсутній творчий компонент даного виду діяльності; комунікативні вміння і навички мають дуже низький рівень розвитку.

1 бал – більшу частину самостійних завдань не виконано. Студент лише частково володіє навчальним матеріалом, не вміє чітко, лаконічно й послідовно висвітлювати його; не працює з науковими й навчальними джерелами і не володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід; майже відсутні творчі та комунікативні вміння і навички.

Висновки. Таким чином, ми можемо констатувати, що самостійна робота студентів – це спланована, організаційно й методично спрямована пізнавальна діяльність студентів для досягнення конкретного навчального результату, що здійснюється під опосередкованим керівництвом викладача. Науково організована самостійна робота обумовлює активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів-товарознавців; навчає самостійно працювати з науково-технічною та методичною літературою, здобувати необхідні знання, набувати практичні вміння й навички для формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності. Її ефективність у процесі засвоєння дисципліни «Комунікативні процеси у педагогічній діяльності» значною мірою зале-

жити від певних дидактичних умов, серед яких основне місце відводиться практичним, творчим завданням та завданням з елементами наукової роботи (доповідь) тощо.

Перспективами наступних розвідок є по-даліше дослідження теоретико-методологічних основ організації самостійної роботи студентів у вищій школі.

Список літератури:

1. Журавльова Н. Самостійна робота студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі вивчення дисципліни «Концертмейстерський клас» / Н. Журавльова, І. Каленик // Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. – Серія: Педагогічні та психологічні науки. – 2013. – № 3 (68). – С. 86-95.
2. Літвінчук С. Сучасні підходи до організації самостійної роботи студентів у вищій школі / С. Літвінчук // Наукові праці. – Серія: Педагогіка. – Випуск 146. – Т. 158. – С. 65-69.
3. Никандров Н. Современная высшая школа капиталистических стран / Никандров Н. – М.: Высшая школа, 1978. – 279 с.
4. Пидкасистый П. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: теоретико-экспериментальные исследования / Пидкасистый П. – М.: Педагогика, 1980. – 240 с.
5. Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька: [навчальний посібник] / Рудницька О. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
6. Щукина Г. Роль деятельности в учебном процессе: книга [для учителя] / Щукина Г. – М.: Просвещение, 1986. – 142 с.

Овсиенко Л.Н.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди,
Українська академія акмеології

ОРГАНИЗАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ-ТОВАРОВЕДОВ (НА ПРИМЕРЕ ИЗУЧЕНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ «КОММУНИКАТИВНЫЕ ПРОЦЕССЫ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ»)

Аннотация

В данной статье делается попытка охарактеризовать особенности организации самостоятельной работы студентов-товароведов по учебной дисциплине «Коммуникативные процессы в педагогической деятельности». Автор доказывает, что самостоятельная работа студента-товароведа должна быть направлена на усвоение содержания учебного материала по каждой дисциплине, на развитие таких качеств личности, как способность организовывать и реализовывать свою деятельность без постороннего руководства и помощи. Научно организованная самостоятельная работа обуславливает активизацию учебно-познавательной деятельности студентов-товароведов; учит самостоятельно работать с научно-технической и методической литературой, получать необходимые знания, приобретать практические умения и навыки для формирования готовности будущих специалистов к профессиональной деятельности. Ее эффективность в процессе усвоения дисциплины «Коммуникативные процессы в педагогической деятельности» в значительной степени зависит от определенных дидактических условий, среди которых основное место отводится практическим, творческим заданиям и заданиям с элементами научной работы (доклад).

Ключевые слова: самостоятельная работа, студенты-товароведы, коммуникативные процессы в педагогической деятельности, учебная дисциплина, учебный процесс, преподаватель, учебный план.

Ovsiyenko L.M.

Pereiaslav-Khmelnytskyi State Higher Pedagogical Hryhorii Skovoroda University,
Ukrainian Academy of Acmeology

SELF WORK ORGANIZATION OF MERCHANDIZING STUDENTS (ON THE EXAMPLE OF LEARNING THE DISCIPLINE «COMMUNICATIVE PROCESSES IN PEDAGOGICAL ACTIVITY»)

Summary

The given article tries to characterize peculiarities of self work organization of merchandizing students at the educational discipline «Communicative processes in pedagogical activity». The author establishes that students' self work should be directed to master the content of every educational discipline, to the development of such personality characteristics as ability to organize and realize his activity without foreign directions and help. Scientifically organized self work determines the activation of educational and cognitive activity of merchandizing students; teaches to work by their selves with scientific and technical as well as methodological literature, to obtain necessary knowledge, gain practical abilities and skills to form readiness of future specialists to their professional activities. Its efficiency in the process of mastering the discipline «Communicative processes in pedagogical activity» to some degree depends from some didactic circumstances, where the main place is given to practical classes, creative tasks and tasks with the elements of scientific work (report).

Keywords: self work, merchandizing students, communicative processes in pedagogical activity, educational discipline, educational process, lecturer, educational schedule.